

ОЛИВЕРА МАРКОВИЋ

**КЕРАМИКА X—XI ВЕКА СА СРЕДЊОВЕКОВНОГ ЛОКАЛИТЕТА
„КУЛИНА“ У РОШЦИМА**

ОЛИВЕРА МАРКОВИЋ
YU 32000 Чачак
Народни музеј

УДК 903.05 (497.11)

Локалитет „КУЛИНЕ“ се налази у атару села Рошци, на око 15 км удаљености од Чачка према западу. Постојање остатака куле на купастом узвишењу са леве стране Западне Мораве, у близини манастира Јовање, а готово уз сам манастир Успење, био је разлог да се на овом месту почне са истраживањима. Мада се оба ова манастира у изворима помињу по први пут тек 1536. године,¹ већ су прва ископавања показала да је овај камени врх, смештен између масива Овчара и Каблара са добрим погледом на део клисуре, у исто време скровит и тешко приступачан, одабран за подизање мањег ре-фугијума у XIV веку.² На једном мањем делу истраженог простора испод моћног слоја шута који је припадао XIV веку (просечне дебљине око 70 цм.) и слоја гара (дебљине око 10 цм.), појавио се компактан културни слој (дебљине 40 до 60 цм.) са типично насеобинским садржајем и керамиком X—XI века.³ Управо то је и био разлог да се истраживања на овом локалитету наставе.⁴ Поновила се

идентична стратиграфска слика са аналогним материјалом. У слоју X—XI века највећи део археолошког материјала припада керамици, док су остали налази сасвим ретки и готово потпуно атипични (два гвоздена предмета, од којих је један можда пробадач).⁵ Сем хронолошког оквира који је овом случају сам по себи веома интересантан, оно што скреће пажњу је и то, да је на релативно малом простору (непуних 20 м²), поред бројних уломака откривен и велики број судова који су у целости могли бити реконструисани (16 примерака). Пронађени фрагменти који нису имали елемената за реконструкцију, начином израде, типом и орнаментом у потпуности одговарају репертоару реконструисаних посуда (Т. IV, од 1 до 7). Сви судови припадају тзв. „огњишној керамици“, рађени су на спором витлу или ручно од слабо пречишћене глине са примесама кварца, боје од црвеномрке до тамномрке и сиве. Украс је најчешће изведен на рамену и трбуху и то у виду урезаних хоризонталних линија, таласница различитих амплитура или комбинацијом ова два мотива. Унутрашња страна обода може бити такође украшена таласастим орнаментом или радлом (Т. I, сл. 4 и Т. III, сл. 5), а на једном фрагменту лонца се снопови хоризонталних линија спуштају до дна (Т. IV, сл. 4).

КАТАЛОГ

Лонац, израђен на спором витлу од слабо пречишћене глине, неуједначене мрке боје печења, благоразгнутаг обода, кратког извијеног врата, високог крушколиког трбуха и равног дна са печатом у облику круга на средини. Испод врата је украшен троструком урезаном таласницом, испод које су на рамену и при дну урезане плитке паралелне линије (Т. I, сл. 1).

Дим: N = 23 cm. Rotv = 13,5 cm. Rdna = 10,2 cm.

Лонац, израђен на спором витлу од слабо пречишћене глине, неуједначене мрке боје печења, благоразгнутаг обода, кратког врата, бокастог трбуха и равног дна. Украс — урезана таласница, дата је преко читаве површине трбуха у четири реда (Т. I, сл. 2).

Дим: N = 19,5 cm. Rotv = 9,2 cm. Rdna = 16 cm.

Лонац, израђен на спором витлу од слабо пречишћене глине, црвенкасто-мрке боје печењем, благо разгнутаг обода, кратког вра-

та, крушколиког трбуха, равног дна. По читавом трбуху је украшен троструким и двоструким таласницама (Т. II, сл. 1).

Дим: $N = 19,3$ cm. $Rotv = 12,4$ cm. $Rdna = 9,6$ cm

Лонац, израђен на спором витлу од слабо пречишћене глине, неуједначене боје печења од тамномрке до светломрке, благоразгнута обода, заобљеног трбуха и равног дна са печатом у средини. Украс у облику три реда троструке и двоструке таласнице, изведен је само на трбуху (Т. III, сл. 1).

Дим: $N = 14$ cm. $Rotv = 14$ cm. $Rdna = 7,9$ cm.

Лонац, израђен на спором витлу од слабо пречишћене глине, светломрке боје печења, благопрофилсаног, равностасеног обода, лоптастог трбуха и равног дна. Украс је на горњем делу изведен у облику паралелних урезаних линија (Т. II, сл. 2).

Дим: $N = 17,5$ cm. $Rotv = 15,4$ cm. $Rdna = 8,9$ cm.

Лонац, израђен на спором витлу од слабо пречишћене глине, неуједначене мрке боје печења, разгнута обода, крушколиког трбуха и равног дна. Са унутрашње стране обода и по рамену украс је изведен низом косих паралелних линија, док је на трбуху слабо изражена таласница (Т. I, сл. 4).

Дим: $N = 14$ cm. $Rotv = 7,4$ cm. $Rdna = 8,7$ cm.

Лонац, израђен на спором витлу од слабо пречишћене глине, дебелх зидова сивомрке боје печења, вишег врата са благоразгнутим ободом који има неуједначену задебљалу усну. Трбух је лоптаст, а дно равно. Украшен је таласницом на рамену и урезаним паралелним линијама на доњем делу трбуха. Горео (Т. I, сл. 3).

Дим: $N = 17$ cm. $Rotv = 10,3$ cm. $Rdna = 7,4$ cm.

Лонац, израђен на спором витлу неуједначене светломрке боје печења, грубе фактуре, плићи, благоразгнута обода, ширег отвора са високо постављеним заобљеним раменом, слабо израженим трбухом и равним дном. Украс од по две таласасте линије изведен је на горњем делу трбуха и рамена (Т. III, сл. 4).

Дим: $N = 13,7$ cm. $Rotv = 15,2$ cm. $Rdna = 9,8$ cm.

Здела, израђена на спором витлу од слабо пречишћене глине, мрке неуједначене боје печења, равног обода, кратко профилисаног врата и заобљеног рамена. Зидови трбуха су коси, а дно равно. Украс је на рамену и врату изведен са по једном дубљом, правилно изведеном таласницом. (Т. II, сл. 3).

Дим: $N = 5,6$ cm. $Rotv = 8,1$ cm. $Rdna = 5,3$ cm.

Здела, израђена на спором витлу од слабо пречишћене глине, светломрке боје печења, равног обода, косих зидова и равног дна на којима је са спољашње стране печат у облику крста уписаног у круг, док је у унутрашњости испупчење. Зидови су са спољашње стране украшени таласницом (Т. II, сл. 5).

Дим: $N = 7,6$ cm. $Rotv = 12,1$ cm. $Rdna = 6,3$ cm.

Сач, руком рађен са траговима „плетена“ са дебелим зидовима грубе фактуре са примесама кварца, косим зидовима са отвором за одушак.

Дим: $Rotv = 28$ cm.

Сач, израђен на спором витлу од слабопречишћене глине, светлије мрке, неуједначене боје печења, косих зидова са косозасеченим ободом и отвором одушка. Украс је по унутрашњости и ивици обода изведен у облику урезаних паралелних линија (Т. II, сл. 3).

Дим: $Rotv = 32,5$ cm.

Таве, два примерка истог типа, руком рађене од слабо пречишћене глине благо заобљеног обода, под различитих угловима закошених зидова.

Аналогије за керамику са „КУЛИНЕ“ за сада имамо на већем броју истражених локалитета на ширем подручју које је обухватила кнежевина Србија („крштена Србија“ Константина Порфирогенита) у X веку.⁶ У непосредној околини (у кругу од око 20 км.) на вишеслојним налазиштима: Порта чачанске цркве, „Соколица“ у Остри и Градина на Јелици, међу осталим материјалом, може се издвојити и већи број фрагмената керамике која по својим стилским одликама и орнаментници одговара периоду X—XI века.⁷ Географски блиски ло-

калитети новопазарског краја: Рас,³ Постење,⁹ Врсенице,¹⁰ дали су сличан материјал,¹¹ с тим што керамика са Градине у Гобељи код Бруса¹² и у слоју X—XI века у манастиру Студеници.¹³

Према профилацији, начину израде и орнаменталним техникама, нешто ближе аналогije керамици са „Кулине“ су на истраженим локалитетима Ђердапског подручја: Ушће слатинске реке,¹⁴ Велесница,¹⁵ Прахово,¹⁶ као и локалитетима у Бугарској¹⁷ и Румунији.¹⁸

Најновија археолошка истраживања су показала да је велики број касноантичких градина коришћен и у X—XI веку. У ова бурна историјска времена, власт на овим просторима наизменично прелази од Византије на Бугаре, како се ширио и њихов утицај, што документују и налази типично бугарске керамике на неким од поменутих локалитета. На „Кулини“ нема елемената који би указивали на бугарски утицај, што можда има везе са чињеницом да се источна граница кнежевине у X веку, према Константину Порфирогениту, протезала долином Ибра прелазећи Западну Мораву идући даље на север, вероватно Колубаром.¹⁹ Све ово наводи на закључак да је још тада, због свог стратешког положаја ово место коришћено у одбрани границе, а слој гара пронађен испод шута XIV века можда представља остатке изгореле палисаде.²⁰

НАПОМЕНЕ:

1. Олга Зиројевић, Цркве и манастири на подручју Пећке патријаршије до 1683. г. Београд 1984, стр. 65 и 115.

2. Истраживања је 1977/78. године обавио Завод за заштиту споменика културе из Краљева. Радовима је руководила Обренија Вукадин — археолог.

3. Обренија Вукадин, Археолошка истраживања на локалитету „Кулине“ под Кабларом, Рашка Баштина 2, Краљево 1980, стр. 167—171.

4. Истраживања је у 1993. г. обавио Народни музеј у Чачку. Радовима је руководила Оливера Марковић — археолог.

5. Међу керамиком X—XI века пронађени су фрагменти праисторијске и античке керамике који су сасвим атипични и вероватно су у слоју доспели спирањем са виших нивелета.

6. Сразмерно броју истражених локалитета, материјал овог периода је до сада недовољно публикован.

7. Ови локалитети, сем јеличке Градине су непубликовани, а и на њему средњовековна керамика није посебно обрађена.

8. М. Поповић, Подграђе града Раса — први резултати истраживања саопштења XIX, Београд 1987, стр. 156.

9. А. Јовановић, Д. Мркобрад, Резултати истраживања утврђеног комплекса на Градини код Постења у 1988. години, Гласник друштва конзерватора 13, Београд 1989, стр. 97 и 98.

10. Драгица Премовић—Алексић, Велика Градина између села Врсеница и Крћа, Новопазарски зборник, 11, Нови Пазар 1987, стр. 228—229.

11. Захваљујем колегиници Драгици Премовић—Алексић из музеја „Рас“ у Новом Пазару, која ми је омогућила увид у материјал са Градине у Врсеницама.

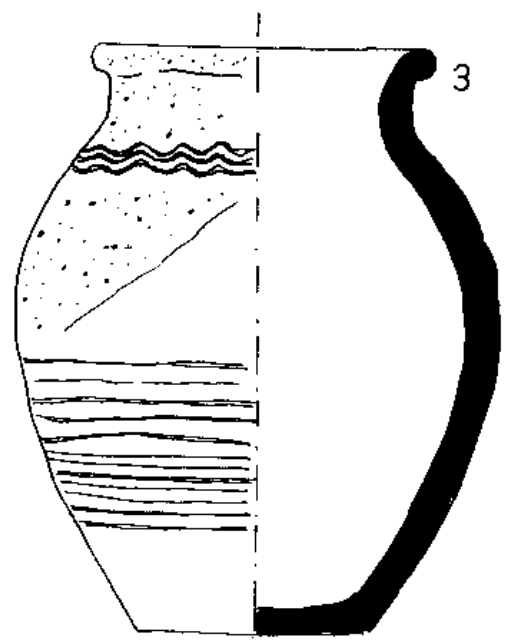
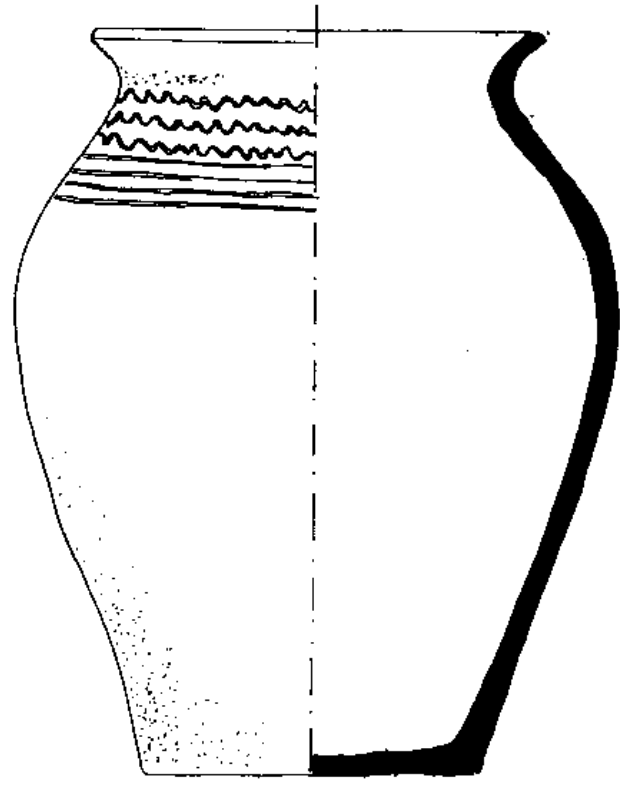
12. Вера Богосављевић, Гобела код Бруса, Археолошки преглед 1988, Љубљана 1990, стр. 171—173. Поред материјала са овог локалитета, Мр. Вера Богосављевић—Петровић ми је омогућила да користим и њен необјављен текст: „Гобела“ — рановизантијско утврђење код Бруса, на чему јој најљубазније захваљујем.
13. Милица Јанковић, Преднемањинки период у манастиру Студеница, Гласник САД, бр. 6, Београд 1990.
14. А. Јовановић, М. Кораћ и Б. Јанковић, Утиће слатинске реке — извештај о истраживањима 1980—1982, Берданске свеске 3, Београд 1986, стр. 378—398, фиг. XIX.
15. Славенка Павловић—Ерцеговић, Душица Минић, Site d'habitation médiéval d Velesnica, Берданске свеске 3, Београд 1986, стр. 289—302.
16. Милица Јанковић, The ceramic ware of the Lower—Danube Basin, Balcanoslavica 3, Прилеп 1984, стр. 79 и 82.
17. Ј. Дончева—Петкова, Булгарска битова керамика през ранното средновековие, Софија 1977, стр. 36 и даље.
18. М. Comşa, Ceramica falasită de locuitorii asezarea feudale timpurii, Di-pnogetia I, Bucuresti 1967, 134 и даље (IV и V група).
19. Б. Ферјанчић, Византијски извори за историју народа Југославије I, Београд 1959, 46—59, историја српског народа I, Београд 1981, 144—162 са картом на стр. 160. (С. Ђирковић).
20. М. Благојевић, Преглед историјске географије средњовековне Србије, Зборник историјског музеја Србије 20, Београд 1983, стр. 53—59.

CÉRAMIQUE DU Xe OU XIe SIÈCLE DU SITE ARCHÉOLOGIQUE MÉDIÉVAL »KULINE« A ROŠCI

Le site archeologique »Kuline« se trouve dans le défilé d'Ovčar—Kabljar, non loin du monastère de Jovanje, mentionné pour la première fois en 1536. Une élévation conique sur la rive gauche de la Morava Occidentale avait été choisie au XIVe siècle pour y aménager un petit refuge. Au-dessous d'une épaisse couche qui appartenait à cette période est apparue une couche culturelle compacte dont le contenu, comprenant la céramique, témoignait qu'il s'agissait d'une agglomération. Sur un espace relativement exigu ont été mis au jour 13 récipients qui ont pu être entièrement reconstitués (8 pots, 2 écuelles, 2 cloches pour cuire le pain et plusieurs poêles du même type, dont une était intacte). Les pots ont, pour la plupart, le bord légèrement évasé, le col horizontalement entaillé, alors que le ventre est renflé ou en forme de poire. Le diamètre de l'évasement, à l'exception d'un seul cas, est inférieur à celui du ventre. La surface de tous les récipients est rehaussé, d'un riche répertoire d'ornements. Le plus souvent, l'épau-le et le ventre sont couverts de lignes onduleuses gravées, d'oscillations diffé-rentes, de lignes horizontales gravées ou de combinaisons de ces deux motifs. Y est présent également un ornement exécuté à l'aide d'une roulette et par des entailles obliques. Tous les récipients, de facture rudimentaire, étaient faits avec une argile mal épurée. Leur couleur varie d'un brun rouge au brun et au gris.

Le fait que la frontière orientale de la principauté de Serbie ou de »la Srbie chirstianisée«, comme Constantin Porphyrogénète l'appelait, suivait, dans la seconde moitié du IXe siècle et au Xe, la vallée de l'Ibar, en traversant, au nord, la Morava Occidentale, corrobore la supposition qu'à l'époque en question avaient lieu, dans ces régions, des combats entre Byzance et l'empire de Samuel pour la suprématie. Bien que les restes d'un ouvrage solide de cette période n'aient pas été découverts, il y a lieu de supposer, étant donné la situation géographique et le contexte historique susmentionné, qu'aux Xe et XIe siècles, ainsi qu'ultérieurement, au XIVe siècle, cet ouvrage avait eu une importance stratégique et un rôle dans la défense de la frontière.

TABLA I

4 cm

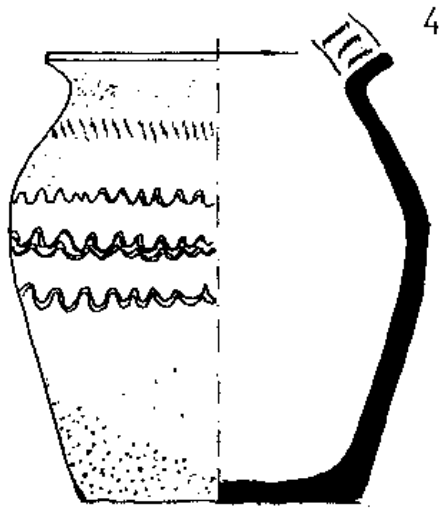
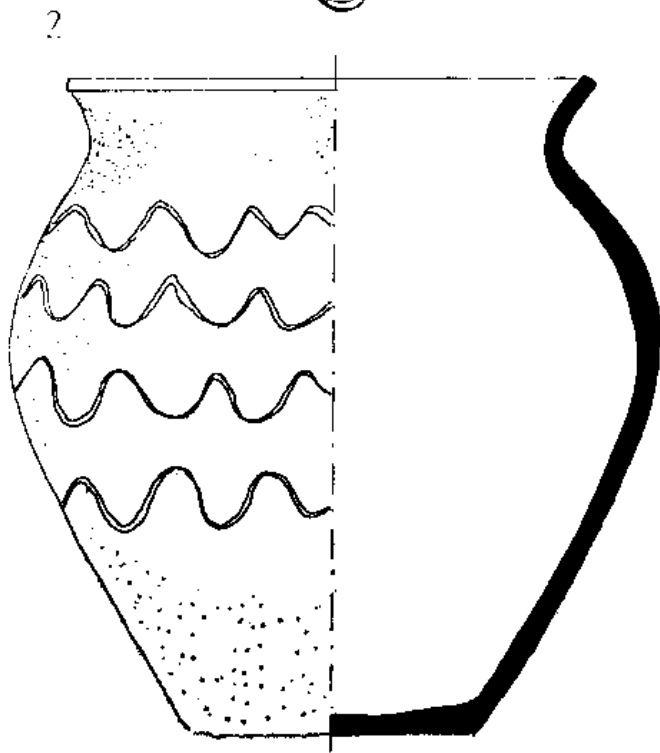
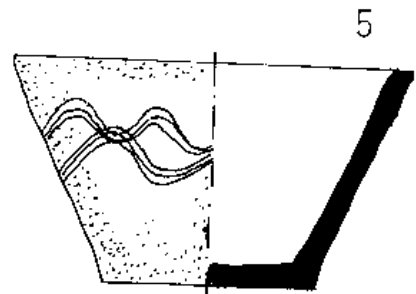
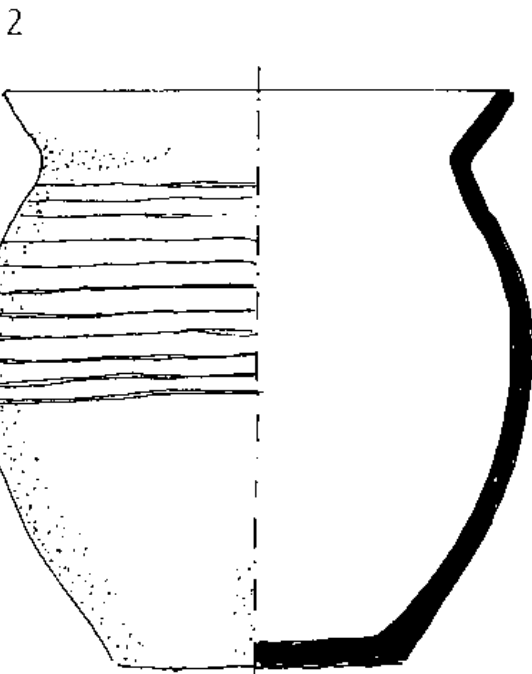
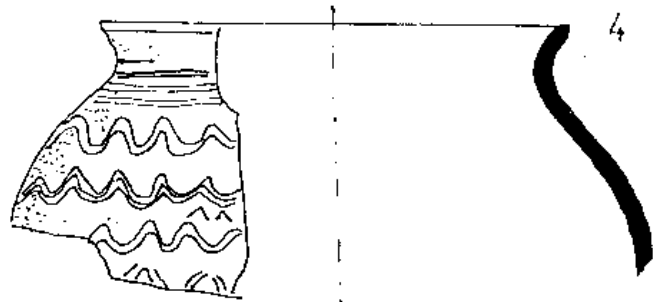
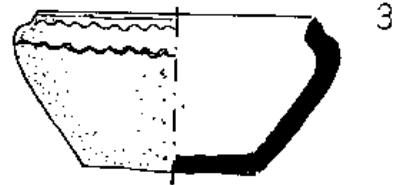
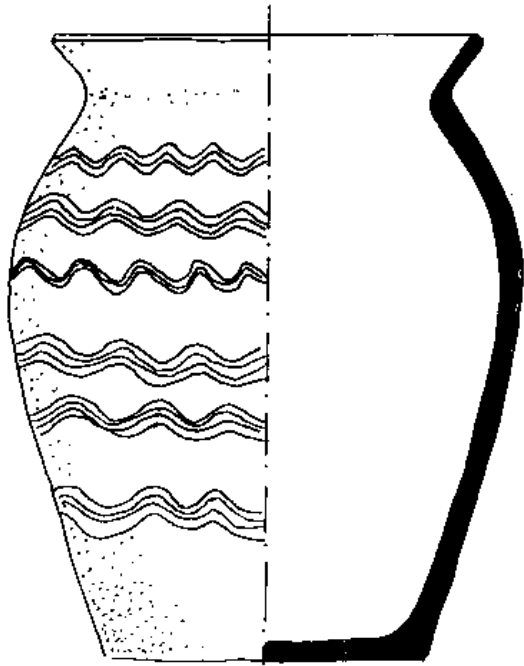
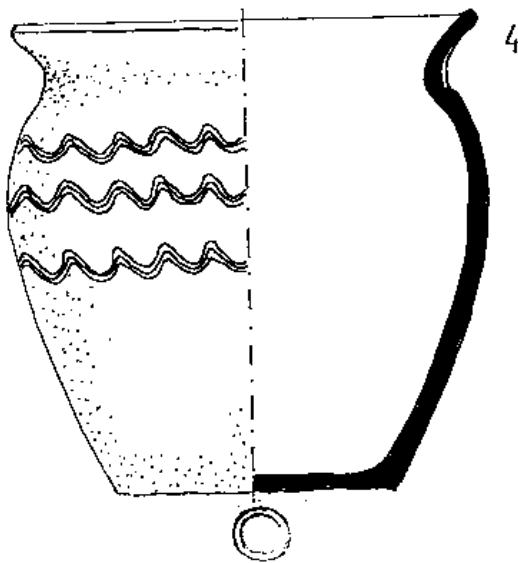
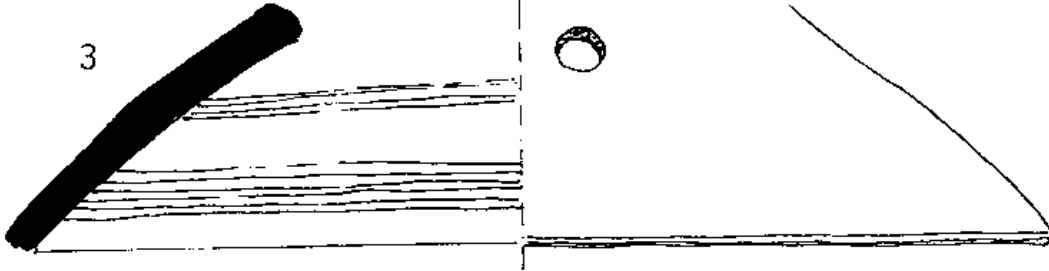
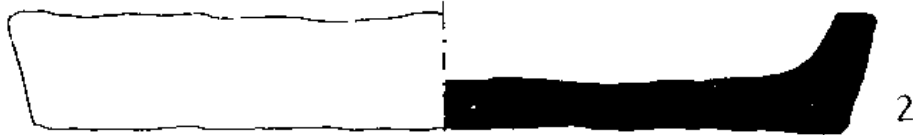
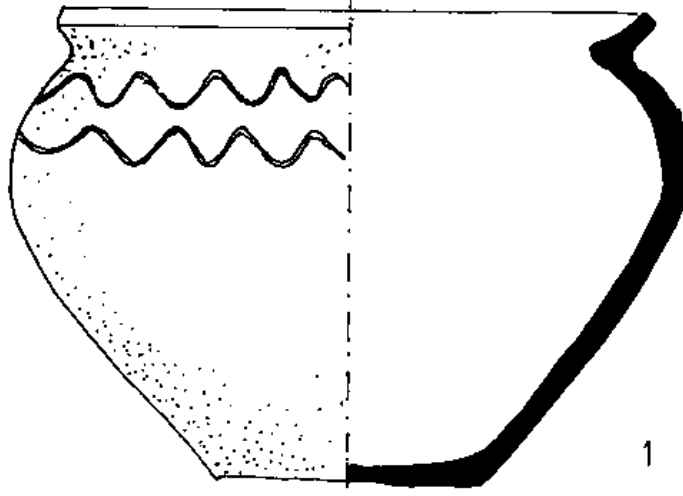

TABLA II

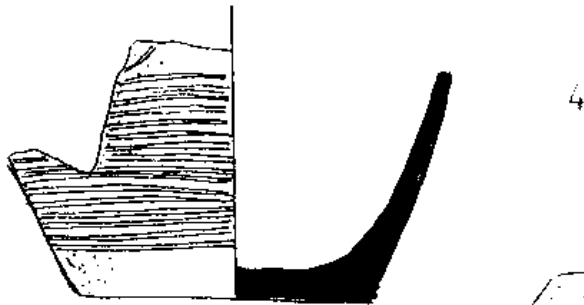
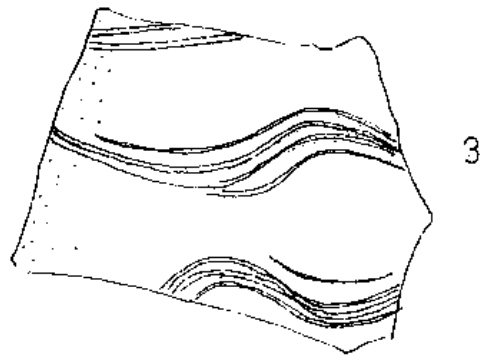
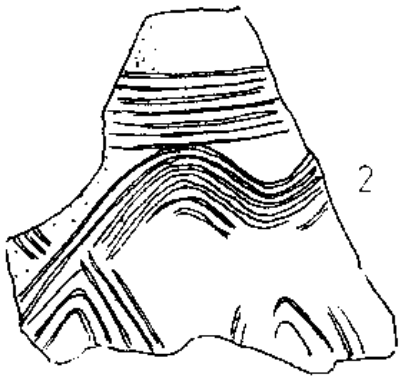
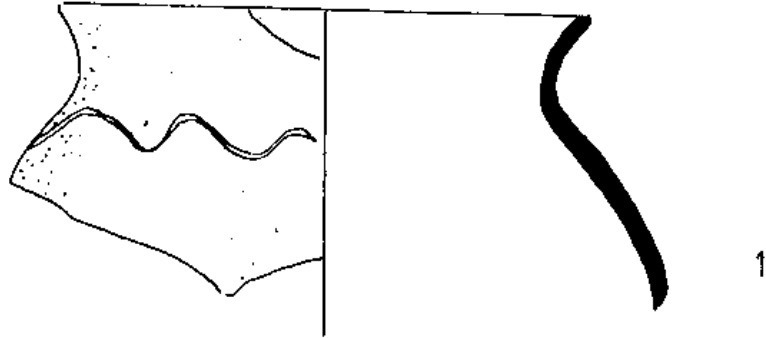
4 cm

TABLA III

4 cm

TABLA IV

2 cm

